

Original Article

An Examination and Analysis of the Reflection of Socialist Concepts in the Journalistic Poetry of Afghanistan (A Case Study of *Zhwandoon* Magazine)

Mohammad Sadeq Hidayat¹

Seyed Ali Ghasemzadeh²

Mahsa Rone³

1. Introduction

Socialist realism, as one of the influential literary movements of the twentieth century, profoundly impacted contemporary Afghan literature. This school, which viewed art as serving social transformation and reflecting class realities, significantly shaped the journalistic poetry of the country during a specific period. The present study focuses on *Zhwandoon* magazine—one of the most important political, cultural, and literary publications in Afghanistan in the latter half of the twentieth century—to systematically examine the reflection of socialist concepts in the poems published within it. The primary objective is to elucidate how socialist ideology and its related themes, such as class struggle, social justice, peace, freedom, and the role of laborers, are represented in the poetry of this era. The research method is descriptive-analytical, and data has been collected through a content study of poems by prominent poets of this movement in *Zhwandoon* magazine. Findings indicate that the poetry published in this magazine, in addition to its literary

1. PhD Candidate of Persian Language and Literature, Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Iran; email: sadeqhidayat@edu.ikiu.ac.ir

2. Professor, Department of Persian Language and Literature, Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Iran; email of the corresponding author: s.a.ghasemzadeh@hum.ikiu.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Imam Khomeini International University (IKIU), Qazvin, Ira; email: rone@hum.ikiu.ac.ir

 <https://orcid.org/0009-0007-2512-1940>

 <https://orcid.org/0000-0003-4433-9957>

 <https://orcid.org/0000-0001-7775-8934>

 <https://doi.org/10.48308/hlit.2026.242428.1444>

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

value, functioned as an ideological medium, playing a role in guiding public opinion and reproducing the dominant discourse of its time.

2. Literature Review

Direct research on the reflection of socialism in the journalistic poetry of Afghanistan is very limited. Within the broader field of contemporary Afghan literature, studies such as that by Mohammad Danishgar and colleagues have focused on the intertextual analysis of mythic-epic themes in socialist realism poetry, showing that this movement represents one of the most prolific periods of Persian poetry in Afghanistan. However, examining *Zhwandoon* magazine as the primary platform for publishing these poems and analyzing the socialist concepts within it constitutes a significant research gap that this study aims to fill.

3. Methodology

This research, adopting a qualitative method and a descriptive-analytical approach, examines the reflection of socialist concepts in poems published in *Zhwandoon* magazine. The research data consists of poems by well-known poets such as Asadullah Habib, Dastgir Panjshiri, Sulaiman Layeq, Rahim Elham, Nasrullah Raha, Sharbat Baqeri, Alishah Nashad, Gharib Nawaz, Nasim Kamju, Heshmat Rabi, Nazeer Ahmad Zafar, and Zakiyah Rastagar, which were published during the magazine's active period (particularly from the 1950s to the 1980s AD). By analyzing the content of these poems, key socialist concepts and themes have been extracted and categorized.

4. Discussion and Analysis

Socialist realism, as a literary school, emerged after the Russian October Revolution of 1917, based on Marxist-Leninist philosophy. This school viewed literature not merely as a reflection of reality but as a tool for the conscious critique, interpretation, and change of society towards the realization of socialist ideals. Its characteristics included committed realism, highlighting the positive hero from the working class, historical optimism towards the ultimate victory of justice, and the use of simple, comprehensible language for the masses.

Zhwandoon magazine, established in 1949 AD by order of King Mohammad Zahir Shah, was a mirror of Afghanistan's political and social transformations throughout its life. During the Decade of Democracy (the 1960s), a relatively open political climate led to a flourishing press and the emergence of various intellectual discourses, including leftist thought. *Zhwandoon* became an important platform for intellectuals and poets concerned with justice and social critique. With the coup of 1973 and especially the Marxist coup of 1978 and the Soviet occupation of Afghanistan in 1979, the political landscape changed drastically, and journalistic poetry took on a stronger ideological tone. The pages of *Zhwandoon* became filled with poems that directly or indirectly promoted socialist ideals, praised the Soviet Union, encouraged class struggle, and criticized previous systems. The poems of this period often had a slogan-like, propagandistic quality and were presented in new poetic forms such as Nimaic and free verse.

5. Conclusion

The analysis of poems from *Zhwandoon* magazine shows that socialist concepts were reflected in various ways in the journalistic poetry of Afghanistan:

1. Praise of Labor and the Working Class: Workers and peasants were celebrated as the main heroes of society and the pillars of progress. Their hardships and struggles were depicted, and emphasis was placed on their lost rights.
2. Struggle Against Inequality and Class Oppression: The poetry of this period strongly criticized class disparity, exploitation, and social injustices, insisting on the necessity of revolution to create a just society.
3. Love for the Homeland and Resistance: Alongside the international socialist discourse, love for Afghanistan and calls for resistance against occupiers and internal enemies, using national and mythical symbols, formed a strong theme.
4. Call for Unity and Solidarity: Poets called upon the people, especially the laborers, to unite, avoid division, and rally around common ideals to overcome oppression.
5. Role of Youth and Women: Youth, as the engine of revolution, and women, as symbols of purity, awareness, and struggle, held prominent positions in these poems. Emphasis was placed on their active participation in social and political spheres.
6. Ideals of Freedom, Peace, and Justice: Concepts such as freedom ("hurriyat"), world peace, friendship among nations, and social justice were fundamental values praised in these poems.
7. Symbolism: The use of symbols like the "red flag", "hammer and sickle", "mountain" (symbolizing steadfastness), "dawn" (symbolizing a bright future), and "storm" (symbolizing revolution) contributed to the richness of imagery and the transmission of the ideological message.

In summary, socialist journalistic poetry in *Zhwandoon* magazine was a complex phenomenon formed at the intersection of art, politics, and ideology. On one hand, these poems expressed the ideals, pains, and demands of a segment of Afghan society during the turbulent period of the Cold War and internal transformations. On the other hand, they served as a tool for promoting and consolidating the dominant political discourse after the 1978 coup. Studying these poems not only deepens our understanding of the history of contemporary Afghan literature but also opens a window towards understanding the intellectual, social, and political transformations of this country in the mid-twentieth century. *Zhwandoon* magazine, as a rich archive, has preserved a literary-historical heritage whose analysis is essential for researchers in the fields of literature, history, and social sciences.

Keywords: *Zhwandoon* magazine, socialist themes, contemporary Afghan poetry, socialist realism, Afghan press

دوفصلنامه تاریخ ادبیات

دوره ۱۹، شماره ۱، (پیاپی ۹۰ / ۱) بهار و تابستان ۱۴۰۵

مقاله علمی - پژوهشی

صفحه ۱۹۲ تا ۲۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۶

بررسی و تحلیل بازتاب مفاهیم سوسیالیستی در شعر مطبوعاتی افغانستان (مطالعه موردی مجله ژوندون)

محمدصادق هدایت^۱

سیدعلی قاسم‌زاده^۲

مهسا رون^۳

چکیده

رناليسم سوسياليستي از جريان‌های تأثیرگذار و معنادار در ادبیات معاصر افغانستان است که با تکیه بر پیوند میان هنر، ایدئولوژی و واقعیت‌های اجتماعی، نقش مهمی در شکل‌دهی به شعر مطبوعاتی این کشور ایفا کرده است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف تبیین و تحلیل درونمایه‌های سوسیالیستی در اشعار منتشرشده در مجله «ژوندون» انجام شده و می‌کوشد بازتاب مفاهیم ایدئولوژیک و اجتماعی این جریان را در متون شعری بررسی کند. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها بر اساس تحلیل محتوای اشعار شاعران شاخص این حوزه گردآوری شده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در شعر مطبوعاتی رنالیسم سوسیالیستی افغانستان، مفاهیمی چون ستایش کار و کارگر، بازنمایی مبارزه ایدئولوژیک، نقد نابرابری‌های طبقاتی، توجه به فقر و

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران. sadeqhidayat@edu.ikiu.ac.ir

۲. استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران (نویسنده مسئول). s.a.ghasemzadeh@hum.ikiu.ac.ir

۳. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران. rone@hum.ikiu.ac.ir

 <https://orcid.org/0009-0007-2512-1940>

 <https://orcid.org/0000-0003-4433-9957>

 <https://orcid.org/0000-0001-7775-8934>

 <https://doi.org/10.48308/hlit.2026.242428.1444>

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

محرومیت، تمجید آزادی، صلح و هم‌پذیری اجتماعی، و نیز تصویرپردازی از حقوق زنان، حضوری برجسته و معنادار دارند. این درونمایه‌ها در آثار شاعرانی چون اسدالله حبیب، دستگیر پنجشیری، سلیمان لایق، رحیم الهام، نصرالله رها، شربت باقری، علی‌شاه ناشاد، غریب نواز، نسیم کامجو، حشمت ربی، نذیراحمد ظفر و ذکیه رستگار به‌گونه‌ای نظام‌مند بازتاب یافته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شعر رئالیسم سوسیالیستی در مجله ژوندون نه تنها واجد کارکردهای زیبایی‌شناختی است که به‌مثابه رسانه‌ای گفتمانی و ایدئولوژیک، نقشی فعال در تولید معنا، جهت‌دهی آگاهی جمعی و بازتولید ارزش‌ها و هنجارهای مسلط اجتماعی - سیاسی دوره انتشار این مجله ایفا کرده و در سامان‌دهی ذهنیت اجتماعی مخاطبان نقشی تعیین‌کننده داشته است.

کلیدواژه‌ها: مجله ژوندون، درونمایه‌های سوسیالیستی، شعر معاصر افغانستان

۱. مقدمه و بیان مسئله

در سوسیالیسم با تأثیرپذیری از آرای «کارل مارکس» و «انگلس» و مبارزات لنین و یارانش از عالم ذهن به عالم عین در آمد و کاربردی شد. رئالیسم سوسیالیستی زائیده آرا و نظریات منتقدان و هنرمندان مارکسیست لنینیست بود. «ماکسیم گورکی» با نگارش رمان مادر الگوهای هنری آن را تدوین و نمونه عینی آن را عرضه کرد و سپس این رویکرد به عنوان مکتب ادبی به اقصا نقاط جهان گسترش یافت. این رویکرد در ادبیات معاصر افغانستان در دهه‌های سی و چهل خورشیدی، به علت برقراری رابطه سیاسی و فرهنگی افغانستان و شوروی، و ورود آثار شاعران و نویسندگان چپ‌گرای ایرانی به افغانستان رواج یافت و در اواخر دهه پنجاه و اوایل دهه شصت به اوج رسید. بسیاری از شاعران این جریان نوگرا بودند، در قالب‌های نیمایی، سپید و چهارپاره طبع می‌آزمودند و به مسائل اجتماعی - انقلابی، تبلیغاتی و شعارگونه توجه داشتند. شعر سوسیالیستی افغانستان از نظر تاریخی به دو دوره پیش از کودتای ۱۳۵۷ خورشیدی و پس از کودتا دسته‌بندی می‌شود و فرایند شکل‌گیری این جریان شعری افغانستان از دهه دموکراسی آغاز شده و از آن زمان سیر صعودی خود را طی کرده و پس از فراز و فرودهایی به شکوفایی رسیده است. ده سال پسین سلطنت محمدظاهر شاه که در تاریخ سیاسی افغانستان، به نام «دهه دموکراسی» یاد می‌شود (دانشگر و همکاران، ۱۴۰۱: ب: ۲۹-۳۰)؛ دوران مبارزات سیاست‌مداران و دوره تغییرات پیاپی متصدیان وزارت‌ها و ریاست‌ها در اثر تظاهرات گسترده مردم است. در این روزگار، برای نخستین‌بار زمینه آزادی‌های سیاسی و اجتماعی فراهم می‌شود (دانشگر و همکاران، ۱۴۰۱: الف: ۴۸-۴۹). مطبوعات اجازه انتشار می‌یابند. مجله ژوندون، که در نیمه دوم قرن بیستم فعالیت کرده، مهم‌ترین «مجله فراموش‌شده افغانستان» است که آرمان‌های نخبگان افغانستان را در دهه‌های تحولات سیاسی و اجتماعی بازتاب داده و در حوزه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ادبی فعالیت کرده است. این مجله روزگاری مرکز تولید آثار هنری - ادبی بوده است، شاعران و نویسندگان عواطف سیاسی - اجتماعی و مفاهیم مختلف ایدئولوژیک را در این مجله بازتاب داده‌اند. به همین سبب، لازم است تا مفاهیم و درون‌مایه‌های مختلف و متنوع اشعار منتشر شده در این مجله وزن، که مدت مدیدی گنجینه گران‌بهای تولیدات هنری - ادبی زبان فارسی دری در قلمرو ادبیات فارسی معاصر افغانستان بوده است، بررسی و تحلیل شود. بنابراین پژوهش حاضر تلاش دارد تا به گونه روشمند بخشی از مفاهیم بازتاب‌یافته در شعر مطبوعاتی سوسیالیستی در این مجله را بررسی و تحلیل کند. به همین دلیل، مقاله حاضر تلاش می‌کند تا برای پرسش‌های زیر پاسخ شایسته و درخور دریافت کند:

۱. در اشعار منتشر شده در مجله ژوندون کدام مفاهیم و محتویات سوسیالیستی بازتاب یافته است؟

۲. کدام شاعران در بازتاب مفاهیم مختلف سوسیالیستی در مجله ژوندون نقش برجسته داشته‌اند؟

۱-۱. روش پژوهش

این تحقیق، بر مبنای روش توصیفی - تحلیلی به بررسی و تحلیل بازتاب مفاهیم سوسیالیستی در شعر مطبوعاتی افغانستان پرداخته است. این مفاهیم نه تنها به عنوان محوری از محتوای اشعار منتشر شده در مطبوعات این کشور، بلکه به عنوان بازتابی از فرهنگ، اندیشه و ایدئولوژی تلقی می‌شوند که روزگاری پیروان بسیاری در میان شاعران معاصر افغانستان داشته است. به همین سبب، در این پژوهش سعی شده است تا از طریق تحلیل دقیق و جامع اشعار سوسیالیستی منتشر شده در مجله ژوندون، به بررسی انواع مفاهیم سوسیالیستی در این گونه اشعار، پرداخته شود. بر این اساس، تحقیق حاضر براساس هدف، پژوهشی است بنیادی و بر مبنای ماهیت داده‌ها تحقیقی کیفی است که با روش توصیفی - تحلیلی تلاش دارد تا اشعار و منظومه‌های سوسیالیستی منتشر شده در مجله ژوندون را بررسی و تحلیل کند تا کیفیت بازتاب مفاهیم سوسیالیستی را در شعر مطبوعاتی افغانستان نشان دهد.

۲-۱. پیشینه پژوهش

در حوزه رابطه ادبیات و مطبوعات، پژوهش‌های متعددی در ایران و جهان انجام شده است. با این حال، برپایه جست‌وجوهای انجام‌شده، پژوهش مستقلی درباره بازتاب مفاهیم سوسیالیستی در شعر مطبوعاتی افغانستان تاکنون صورت نگرفته است. در این میان، دانشگر و همکاران (۱۴۰۱ الف) در مقاله «تحلیل بینامتنی مضامین و روایات اساطیری - حماسی در شعر پیشگامان رئالیسم سوسیالیستی افغانستان» با روش توصیفی - تحلیلی نشان داده‌اند که شعر رئالیسم سوسیالیستی افغانستان از پربارترین جریان‌های شعر معاصر فارسی در این کشور است و نمادها و روایت‌های اسطوره‌ای - حماسی نقش برجسته‌ای در شکل‌گیری درونمایه‌ها و تصاویر شعری آن ایفا می‌کنند.

۲. بحث و بررسی

رئالیسم سوسیالیستی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مکاتب ادبی و هنری قرن بیستم، در بستر تحولات فکری و سیاسی پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ روسیه شکل گرفت و در دهه ۱۹۳۰ میلادی، به‌ویژه با تصویب آن در نخستین کنگره نویسندگان اتحاد جماهیر شوروی (۱۹۳۴) صورت‌بندی شد. این جریان با اتکا بر مبنای اندیشه مارکسیستی و در امتداد سنت رئالیسم انتقادی قرن نوزدهم، هنر و ادبیات را نه بازتابی منفعل از واقعیت، بلکه ابزاری فعال برای تفسیر، نقد و جهت‌دهی آگاهانه واقعیت اجتماعی می‌دانست. در این نگرش، واقعیت ادبی در پیوند با حرکت تاریخ و منطق مبارزه طبقاتی معنا می‌یابد و نویسنده موظف است جامعه را در مسیر دگرگونی انقلابی و تحقق آرمان‌های سوسیالیستی بازنمایی کند. از منظر ویژگی‌ها، رئالیسم سوسیالیستی بر واقع‌نمایی متعهد و هدفمند، برجسته‌سازی «قهرمان مثبت» از میان طبقات کارگر و زحمتکش، و تأکید بر نقش آگاهی و کنش جمعی در برابر ستم و نابرابری اجتماعی استوار است. خوش‌بینی تاریخی، ایمان به پیروزی نهایی نیروهای مترقی و عدالت‌خواه، و ترسیم آینده‌ای رها از استثمار، از عناصر محوری این مکتب به شمار می‌رود. افزون بر این، زبان روشن و قابل فهم برای توده‌ها، پرهیز از پیچیدگی‌های صوری افراطی، و توجه به کارکرد آموزشی و بسیج‌کننده ادبیات، جایگاهی اساسی در نظریه رئالیسم سوسیالیستی دارد. بدین‌سان، هنر در این چارچوب نه غایت در خود، بلکه وسیله و رسالتی برای ارتقای آگاهی اجتماعی و تحقق مسئولیت تاریخی نویسندگان تلقی می‌شود (دانشگر و همکاران، ۱۴۰۱ الف: ۴۸ - ۵۰).

انواع مفاهیم سوسیالیستی در مجله ژوندون

مجله ژوندون به‌عنوان پنجره‌ای فراروی آرمان‌ها و دغدغه‌های نخبگان افغانستان در میانه قرن بیستم، بازتابی از مناسبات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن دوران است. این نشریه سیاسی - فرهنگی در مهرماه ۱۳۲۸ خورشیدی، در زمانی که پس از جنگ جهانی دوم امپراتوری‌های اروپایی فرو پاشیده و همسایگان افغانستان در جریان پسااستعماری بودند، به دستور محمدظاهر شاه منتشر شد. خوانندگان نسل‌های بعد در صفحات ژوندون تحلیل بحران‌های بین‌المللی، پژوهش درباره ساختارهای قبیله‌ای و گزارش‌های اجتماعی را همراه با نوشتار هنرمندانه می‌یافتند که به مرور به نقد هنر،

جشنواره‌های سینمایی، زندگی‌نامه‌های مصور و تجربیات فرهنگی نیز راه یافت. تبلیغات کالاهای مدرن نیز نمادی از تحولات جامعه و زندگی شهری بود.

دهه پنجاه خورشیدی با رشد دولت مدرن همراه بود، اما کودتای محمد داوود خان در تابستان ۱۳۵۲ خورشیدی و تغییرات اقتصادی، تبلیغات گسترده‌تری را در نشریه به جریان انداخت. با کودتای مارکسیستی ۱۳۵۷ خورشیدی و اشغال افغانستان توسط شوروی در ۱۹۷۹ میلادی، صفحات ژوندون جای تبلیغات تجاری را به شعارهای ایدئولوژیک و تصویر بازیگران شوروی داد. دهه نود میلادی، دوران سکوت و وحشت داخلی بود که بسیاری از نویسندگان و ناشران را به تبعید و جامعه را به انزوای فرهنگی کشاند. نسخه‌های کاغذی از دست رفت، اما کتابخانه‌ها و جمع‌آوردگان خصوصی از کابل تا کتابخانه کنگره آمریکا این میراث را حفظ کردند. امروز بیش از ۲۷۰ شماره ژوندون در آرشیو دیجیتال مرکز معلومات افغانستان موجود است و برای پژوهشگران تاریخ، اقتصاد، فرهنگ و ادبیات، آینه‌ای بی‌بدیل از آرزوها و واقعیت‌های جامعه و فانوسی در مسیر شناخت هویت جمعی افغان‌هاست (طنین، ۱۳۸۴: ۳۲۱-۳۲۱).

۲-۱. توصیف وطن

تلقی از زادگاه و زادبوم به عنوان وطن، از زیباترین جلوه‌های عواطف انسانی در شعر پارسی دری است و عواطف وطن‌دوستی و شیفتگی به سرزمین بیش از هر جای دیگر در شعر فارسی تجلی یافته است. این مفهوم در شعر فارسی معاصر افغانستان نیز به صورت گسترده بازتاب یافته و شاعران به گونه‌های مختلف به آن توجه کرده‌اند. شاعرانی که در مجله ژوندون اشعاری با درونمایه سوسیالیستی منتشر کرده‌اند نیز به برای بیان عواطف میهن‌دوستی و توصیف مام میهن به صورت‌های مختلف مضمون‌سازی و تصویرپردازی کرده و به گونه چشم‌گیر و با تفاوت رویکرد به تجلیل از وطن پرداخته‌اند.

مثنوی «چمن‌زار سرخ آفتاب» از نصرالله رها، منتشرشده در شماره ششم مجله ژوندون (اسفند ۱۳۶۴)، نمونه‌ای برجسته از بازنمایی وطن‌دوستی در چارچوب رئالیسم سوسیالیستی است. در این اثر، وطن صرفاً ارزش عاطفی یا زیبایی‌شناسانه ندارد؛ بلکه مفهومی تاریخی، اجتماعی و طبقاتی است که سرنوشت آن با آگاهی، مبارزه و کنش جمعی مردم گره خورده است. عشق به وطن در شعر رها از سطح احساس فردی فراتر رفته و نیرویی انقلابی برای مقاومت و دگرگونی اجتماعی می‌شود.

دشمنان وطن در این مثنوی مصداق‌های تاریخی ستم و استثمار پیشاکودتای هفتم ثور (اردیبهشت) معرفی شده‌اند و کاربرد کهن‌الگوی کاوه و ضحاک نماد توده‌های آگاه در برابر استبداد و بهره‌کشی طبقاتی است. این بازخوانی اسطوره‌ای، برخلاف کاربرد صرفاً حماسی یا ملی‌گرایانه، کارکردی اجتماعی و طبقاتی دارد و تقابل پرولتاریا و بورژوازی را بازتاب می‌دهد. بدین‌سان، وطن‌دوستی در «چمن‌زار سرخ آفتاب» دفاع آگاهانه از وطن به‌مثابه عرصه مبارزه طبقاتی، مقاومت جمعی و تحقق عدالت اجتماعی است و به این ترتیب، از اشعار میهنی سنتی متمایز می‌شود.

ای وطن!	ای عشق پاک	برترین	خاتم	جان	مرا	هستی	نگین
سوز	من	با	ساز	تو	آمیخته	شور	در
من	ساز	تو	آمیخته	شور	در	من	عشق
ای	مرا	تو	آفتاب	زندگی	مایه	فرخندگی،	تابندگی
دشمنت	هرچند	باشد	حیله‌گر	بدرشت	و	کینه‌توز	و
							بدگهر

لیک زین جا کاوه‌ها برخاسته کار ضحاک ستمگر ساخته
 کاوه‌ها با آن درفش کاویان خون‌فشانند از دل ضحاکیان
 (رها، ۱۳۶۴: ۷۱)

عشق به میهن و دلبستگی به وطن همواره از مضامین برجسته در شعر فارسی بوده است؛ اما بازتاب میهن‌دوستی با رویکرد سوسیالیستی، به‌ویژه در شعر فارسی معاصر افغانستان، پیشینه طولانی ندارد. پس از دههٔ دموکراسی و گسترش آزادی نسبی بیان، تعامل فرهنگی شاعران افغانستان با اندیشمندان مارکسیست شوروی، زمینه‌ساز ظهور این نگرش در شعر معاصر شد. بر این اساس، شربت باقری در شعر «من عاشق دیار فروزان میهنم» نمونه‌ای شاخص از این رویکرد را به نظم کشیده است. در این اثر، وطن نه تنها ارزش عاطفی و زیبایی‌شناسانه دارد که با محوریت آزادی، عدالت و هویت اجتماعی و فردی تصویر می‌شود. شاعر با تأکید بر ویژگی‌های انسانی و اجتماعی میهن، عشق و تعلق خود به وطن را نشان می‌دهد و میهن‌دوستی را با پای‌بندی به ارزش‌های سوسیالیستی و هویت جمعی پیوند می‌دهد. بدین‌سان شعر با رویکرد سوسیالیستی، وطن را عرصهٔ تحقق آرمان‌های اجتماعی و انسانی می‌بیند و آن را مبنای هویت فردی و جمعی معرفی می‌کند.

من عاشق دیار فروزان میهنم من بلبل بهار گلستان میهنم
 قلبم به وصف خاک مقدس همی‌تپد آری همیشه مرغ غزل‌خوان میهنم
 تا جان مراست حب وطن در دلم بود من زادهٔ شجاعت مردان میهنم
 به قله‌های شامخ این مرز و بوم قسم دل‌دادهٔ شهامت شیران میهنم
 آزاده‌ام به یمن سعادت درین دیار پروردهٔ محبت احسان میهنم
 (باقری، ۱۳۵۸: ۳)

۲-۲. توصیف ایدئولوژی سوسیالیسم و رژیم سوسیالیستی افغانستان

در شعرهای منتشر شده در مطبوعات افغانستان، شاعران به بیان عواطف انسانی و اجتماعی پرداخته و هم‌زمان ایدئولوژی سوسیالیسم و رژیم کودتایی - کمونیستی را بازتاب داده‌اند. پنجشیری در غزل «آهنگ آشتی» که در سال ۱۳۶۶ خورشیدی در مجلهٔ ژوندون به چاپ رسانده است، ایدئولوژی حاکم را تبلیغ کرده و مخاطبان را به ترویج آن دعوت می‌کند. شاعر ضمن تأکید بر ضرورت وحدت و همبستگی مردم، اقدام و اندیشه‌ای نو برای تحقق اهداف اجتماعی و سیاسی مبتنی بر مکتب جهانی سوسیالیسم - مارکسیسم را ترغیب می‌کند. او بر اهمیت همکاری با حزب دموکراتیک خلق افغانستان و کنار زدن رهبران ناکارآمد تأکید دارد و نوید تغییر و تحول در جامعه را می‌دهد. این غزل، با ارجاع به نمادهای انقلاب کارگری و فراخواندن نویسندگان و قلم‌به‌دستان هوادار سوسیالیسم، نقش شعر مطبوعاتی را در تبلیغ ایدئولوژی و بسیج عمومی آشکار می‌سازد و نشان می‌دهد که شعر در چارچوب رئالیسم سوسیالیستی ابزاری برای ترویج ارزش‌های جمعی و اهداف سیاسی - اجتماعی بوده است.

هم‌رزم من بیا، از نو سفر کنیم گام دگر نهیم، فکر دگر کنیم
 رسم دوگانگی، از ریشه برکنیم اندیشه و عمل، همبسته‌تر کنیم
 با وحدت نوین، با حزب آهنین دنیای کهنه را زیر و زیر کنیم
 در جبهه‌های گرم شور نو افکنیم در کلبه‌های سرد، پیدا شرر کنیم

داس و چکش به کف، فتح و ظفر به لب آهنگ آشتی جانانه سر کنیم
ای هم‌قلم بیا، با خامه رسا از انقلاب خود، دنیا خبر کنیم
(پنجشیری، ۱۳۶۶: ۱۷)

توصیف درفش سوسیالیسم، از دیگر مفاهیم و موتیف‌های بازتاب‌یافته در شعر ایدئولوژیک در مجله ژوندون است که شاعران به یاری آن به تبلیغ ایدئولوژی حاکم سوسیالیستی پرداخته‌اند. شعر «کارگر» یکی از نمودهای برجسته توصیفات ایدئولوژیک است که با عنوان «کارگر» توسط رفیق پیوند در مجله ژوندون به نشر رسیده است. این ابیات با استفاده از نمادهایی چون پرچم سرخ، نسل جوان، کارگران، دهقانان و کوه، تصویری از مقاومت، مبارزه، امید و پیروزی را به نمایش می‌گذارد. اما در کل، محتوا و پیام این ابیات نشان‌دهنده آرمان‌های سوسیالیستی - انقلابی، مبارزه برای آزادی و عدالت، و امید به آینده‌ای روشن و پر از پیروزی برای نهضت سوسیالیسم در افغانستان است.

بیرق گلگونه ما سرفراز، تا ابد تا جاودان، در اهتزاز آرزوی دلکش نسل جوان، بیرق آزادگان، کاریگران
مظهر آمال دهقانان ما، این نشان سنگر عصیان ما رنگ سرخش پرفروغ و اوج‌گیر، اهرازش تابناک و دلپذیر
مژده‌بخش روزهای باشکوه، با غرور و پرصلابت مثل کوه روزهای روشن ما هم رسید، می‌دهد از زندگی ما را نوید
(پیوند، ۱۳۵۸: ۳۰)

۲-۳. توصیف مدافعان میهن و مردمان رزمنده

توصیف مدافعان میهن از موتیف‌های پرکاربرد شعر سوسیالیستی در مجله ژوندون است که شاعران مختلف با رویکرد سوسیالیستی به آن پرداخته‌اند. سلیمان لایق، از پیشگامان شعر سوسیالیستی افغانستان، در چارپاره «یک اختر در کهکشان اندیشه» ایده‌های اجتماعی - سوسیالیستی را بازتاب داده و بر همبستگی و اتحاد مردم در برابر چالش‌ها تأکید کرده است. او در این اثر به ستایش مبارزان سوسیالیست پرداخته و آن‌ها را مقاوم، شجاع و پایمند به ارزش‌های سوسیالیسم معرفی کرده است. اشعار لایق همچنین بر اهمیت اعتراض و خروش جمعی به عنوان نماد استمرار مبارزه برای عدالت اجتماعی و پاسداری از ایدئولوژی سوسیالیسم تأکید دارند. بدین ترتیب، شعر مطبوعاتی نه ارزش‌های فردی، بلکه اهداف جمعی و ایدئولوژیک جامعه را بازتاب می‌دهد.

خوشا در قعر غم با هم‌زبانی رفیقی، رازداری، نکته‌دانی
بلا پرورده‌ای، پولاد چنگی یلی، مام وطن را پاسبانی
دل اندر سینه‌ات آتش فشان باد حریم و مهبط حکم زمان باد
خروشش زنده باد و جاودان باد به جز اندر غم انسان نسوزد
(لایق، ۱۳۶۲: ۲۲)

پنجشیری در شعر نیمایی «مردم رزمنده» نیز به توصیف برخی از قهرمانان ترویج ایدئولوژی سوسیالیسم پرداخته و این گروه مبارزان ایدئولوژیک را به گونهٔ مبالغه‌آمیز و جانب‌دارانه ستایش کرده است. این شعر نیمایی پنجشیری، با محتوای سوسیالیستی، به تبلیغ ارزش‌های عدالت اجتماعی، برابری و همبستگی بین‌المللی می‌پردازد. شاعر با اشاره به شخصیت‌های مختلفی مانند دمیترو پاولیچکو^۱، شاعر فرزانه روس، و سلیمانوف^۲، نمایانگر وحدت بین

ملت‌ها در پی‌گیری انقلاب و تغییرات اجتماعی است. استفاده از استعاره‌هایی مانند «انقلاب همچون یکی آتش‌فشان و لرزه زیرزمین» نشان‌دهنده قدرت و شدت انقلاب سوسیالیستی در سراسر جهان از جمله افغانستان است. سبک نیمایی و زبان ساده و مستقیم شاعر، به وضوح پیام او را منتقل می‌کند و تکرار عبارات بر اهمیت اتحاد و همبستگی مبارزان مکتب سوسیالیسم تأکید دارد.

ما پیام زندگانی نوین را / ما سرود دوستی آشین را / از دمیترو پاولیچکو / شاعر نامی اکراین، از زن فرزانه روس / از سخنگوی جوان بیلهروسی / گیرچاینکوف / از صدای قلب بیدار قزاقان / از سلیمانوف شاعر / با همه احساس و شور و انقلاب / با دل و با جان شنیدیم / شاعر اکراین همی‌گفت: انقلاب همچون یکی آتش‌فشان و لرزه زیر زمین است (پنجشیری، ۱۳۶۲: ۴).

برخی شاعران مجله ژوندون جوانان را محور ستایش و فراخوان به نهضت سوسیالیستی قرار داده‌اند و آنان را به مشارکت در مبارزه علیه دشمنان ایدئولوژی دعوت کرده‌اند. این اشعار عمدتاً حول محور جوانی، جنبش‌های اجتماعی - طبقاتی و نقش فعال جوانان در تحقق اهداف سوسیالیستی شکل می‌گیرند.

پنجشیری در قصیده «یاد جوانی» (ژوندون، ش ۳، شهریور ۱۳۶۴) قدرت و تأثیر جوانان پیرو مکتب مارکسیسم را برجسته کرده است. او جوانان بصیر و پرتوان را عامل پیشبرد جنبش سوسیالیستی جهانی و بهبود وضعیت طبقات کارگر معرفی می‌کند و بر ضرورت وحدت و مشارکت آنان در مبارزات طبقاتی تأکید دارد. شاعر همچنین نقش الهام‌بخشی و رهبری جوانان فعال در کشورهای دیگر، به‌ویژه جوانان سوسیالیست مسکو، را یادآور شده و بر پای‌بندی به راهنمایی‌های بزرگان مکتب سوسیالیسم تأکید کرده است. به این ترتیب، شعر مطبوعاتی، جوانان را به نیرویی مؤثر در تحقق تغییرات اجتماعی و مبارزه با نابرابری‌های طبقاتی تبدیل می‌کند و آن‌ها را تشویق می‌نماید تا در سنگر مبارزه حاضر شوند و نقش فعال و سازنده‌ای در شکل‌دهی به نظم نوین اجتماعی و تاریخی ایفا کنند.

جنبش و جشن جوانان برومند و بصیر	گشته اندر همه آفاق کنون عالم‌گیر
آسمان‌گونه شده، جشن جوانان جهان	تا چراغان بکند کلبه دنیای فقیر
مگر امسال جهان شاد و جوان می‌گردد	که ز هر قاره خورد، در جگر دشمن تیر
یا که امسال کند یاد جوانی مسکو	که کشد در بر خود جمله جوانان شهیر
نه که این زنده‌دلان باز به پا خاسته‌اند	تا کنند عامل سرمایه مهار و زنجیر
من ز پیران خرد این سخن آموخته‌ام	بی‌جوان می‌نشود نظم جهان پخته و پیر
نوجوان کس نتوان گفت که هنگام ستیز	او ز میدان بگریزد و شود زایه‌گیر
وای برحال جوانی که همی‌تابد رخ	در نبرد طبقاتی ز حریفان حقیر
هر جوانی که رود در ره آزادی و صلح	می‌شود عاقل و رزمنده و دانا و خبیر

(پنجشیری، ۱۳۶۴: ۱۷)

۲-۴. توصیف کار و کارگر

شعر سوسیالیستی مطبوعاتی افغانستان، همچون آئینه تمام‌نمای اوضاع اجتماعی کشور، به انعکاس روحیه‌ای مبارزاتی و عدالت‌خواهانه پرداخته است

که در قلب آن، دفاع از حقوق کارگران و دهقانان جایگاهی برجسته دارد. این نوع شعر، با نفوذ به ژرفای مسائل اجتماعی - اقتصادی، تلاش می‌کند تا صدای طبقات زحمت‌کش را به گوش جامعه و جهان برساند. از این‌رو، حقوق کارگران و کشاورزان به‌عنوان یکی از موضوعات محوری و برجسته در این اشعار نمود پیدا کرده است. توصیف زندگی روزمره، سختی‌ها و تلاش‌های این طبقات، به‌گونه‌ای هنرمندانه، در شعر سوسیالیستی افغانستان منعکس شده است. شاعران این جریان، با استفاده از زبان ساده و گویا، به بیان مشکلات و مسائل کارگران و کشاورزان پرداخته و نقش ارزنده‌ای در برجسته‌سازی جایگاه اجتماعی این دو طبقه ایفا کرده‌اند. در این اشعار، کارگر و کشاورز با احترامی ویژه مورد ستایش قرار گرفته و مخصوصاً کشاورز به‌عنوان نماد تلاش و استقامت، جایگاهی والا دارد. شاعران شعر سوسیالیستی افغانستان با توصیف زنده و ملموس از کارهای سخت و تلاش‌های بی‌وقفه کارگران و دهقانان، توانسته‌اند تصویری واقعی و در عین حال حماسی از این طبقات ارائه دهند. این نوع شعر نه‌تنها به بیان دردها و رنج‌های کارگران و کشاورزان می‌پردازد، بلکه آن‌ها را به‌عنوان قهرمانان واقعی جامعه ستایش می‌کند. در واقع، شعر سوسیالیستی افغانستان به‌مثابه فریادی است که به‌دفاع از حقوق و کرامت انسانی کارگران و دهقانان برمی‌خیزد و آن‌ها را در مرکز توجه قرار می‌دهد. این اشعار با برانگیختن حس همبستگی و همدلی در میان مخاطبان، تلاش دارد تا راهی برای بهبود شرایط دشوار اجتماعی - اقتصادی این طبقات باز کند تا این طبقه‌های جامعه به عدالت اجتماعی دست یابند. در زیر شواهدی از توصیف این گروه‌های اجتماعی در شعر مطبوعاتی - سوسیالیستی افغانستان بررسی و تحلیل می‌شود:

ای که بردی روز و شب رنج و عذاب ای کارگر	می‌کشیدی زحمت و بودی خراب ای کارگر
ساختی با زحمت و تکلیف صد کاخ بلند	بهر اربابان و خود بی‌جای خواب ای کارگر
ای که زیر پای تو جز بوریا چیزی نبود	ساختی بهر خوانین تخت خواب ای کارگر
خوب می‌دانم که شب‌ها تا سحر از درد و رنج	گریه کردی ریختی از دیده آب ای کارگر
روزها تا شام بردی زحمت و شب کی گذاشت	گریه طفلت ز بی‌شیری به خواب ای کارگر
کاخ استبداد داوود ستمگر شد خراب	شد دعای تو قبول و مستجاب ای کارگر

(ناشاد، ۱۳۵۸: ۴۴)

منظومه‌های منتشر شده در مجله ژوندون سرشار از مفاهیم اجتماعی و انتقادی نسبت به وضعیت کارگران و زحمت‌کشان هستند. این آثار با رویکرد سوسیالیستی به رنج، بی‌عدالتی و نابرابری اجتماعی پرداخته‌اند و نقد مستقیم سرمایه‌داران، اربابان و رژیم‌های حاکم را بازتاب می‌دهند. در این شعرها، اتحاد و تلاش جمعی فرزندان طبقات کارگر و کشاورز برای تحقق عدالت و مقاومت در برابر خودکامی برجسته شده است.

غریب نواز در شعر «کارگر»، کارگران را به‌عنوان سازندگان تاریخ، روشنگران شب‌های تاریک و ضامن فردای روشن معرفی می‌کند. شاعر با ستایش مبارزات کارگران و نقش حیاتی آنان در پیشرفت و آزادی جامعه، بر اهمیت مبارزه طبقاتی و شکست زنجیرهای استبداد تأکید دارد. این رویکرد نشان می‌دهد که شعر مطبوعاتی در چارچوب رئالیسم سوسیالیستی، کارگر را نیروی محرکه تغییرات اجتماعی و سیاسی و محور تحقق عدالت و آزادی معرفی می‌کند:

تو ای کارگر / تو ای سازنده تاریخ / تویی روشنگر شب‌های تاریک / تویی شگوفه آفتاب زندگی

تو ای کارگر / فخر دارم به تو / فخر دارم به تو ای ضامن فردای روشن / فخر دارم به نام ای معمار آزادی و خوشبختی / فخر دارم که زنجیرها را شکستی
تو ای کارگر / به تو می‌بالد امروز خلق‌های رنجبر / به تو می‌بالد امروز روح‌های مزدوران و مظلومان / به تو می‌بالد امروز قلب محنت‌بار زحمت‌کش / کز چنگال ددمنشان رهانیدید انسان را (نواز، ۱۳۵۸: ۴۷).

در شعر «شمشاد جوان» از پنجشیری، کارگران و کشاورزان و مبارزان به عنوان ستون‌های اساسی جامعه معرفی شده‌اند و نقش حیاتی آنان در پیشرفت و سعادت کشور برجسته شده است. شاعر، کشاورزان را عامل تعالی جامعه و کارگران را نیروی سازنده و پیش‌برنده رفاه و عدالت می‌داند. این شعر با تأکید بر وحدت ملی و همکاری میان اقوام مختلف افغانستان، ارزش‌های وطن‌دوستی، آزادی، برابری و صلح را برجسته می‌کند و مخاطبان را به مشارکت فعال در مبارزه با ستم و نظام‌های طبقاتی فرامی‌خواند. بدین ترتیب، شعر ضمن بازتاب نقش حیاتی کارگران و مبارزان، همبستگی جمعی و جهان‌وطنی سوسیالیستی را به عنوان پیش‌شرط دستیابی به آینده‌ای روشن و عاری از ظلم و بی‌عدالتی تبیین می‌کند:

کار وطن ما، به کف کارگران است بر شانه این صنف جوان بار گران است
با داس به دستان سرافراز گشایند راهی که به خیر همگی نوسفران است
از دوستی و صلح به ما مژده رسانند فردا که رهایی همه رنجبران است
بر دوش بیفکن «کله‌شنکوف» جگر دوز این زیور مردی که ظفر در بر آن است
پرواز بکن آن سوی شمشاد عزیزت زنجیر شکن تا که به هر مرز و کران است
هم‌رمز بلوچان و دو بازوی قبایل هم‌سنگر مردم! وطن سنگر مان است
این سنگر و هم‌سنگر خود را مبر از یاد تا صلح و دل شرق به دام دگران است
هرچند شدی غرقه به خون در «بده‌بیره» گلگونه کنون خیبر و «شمشاد» جوان است
(پنجشیری، ۱۳۶۴: ۱۱)

نسیم کامجو از دیگر شاعرانی است که در غزل سوسیالیستی «سوگند»، ضمن توصیف کار و کارگر، ارزش‌ها و ایدئولوژی‌های سوسیالیستی را به تصویر کشیده است. از زاویه اجتماعی، شاعر به همدلی با کودکان کارگر، زنان برزگر و طبقات مستضعف اشاره می‌کند که از ستم و بی‌عدالتی به سطوح آمده‌اند. او از پایداری مردم و عدم ترس از تهدیدات قدرتمندان به خود سخن می‌گوید و تعهد خود به مسیر انقلاب و تغییر اجتماعی را اعلام می‌دارد. آرمان‌گرایی شاعر برای ساختن جهانی عادلانه با استفاده از نور آفتاب و ماه نیز در شعر به تصویر کشیده شده است. او از نوآوری و ترک سنت‌های کهنه‌گرایی برای آوردن تحولاتی جدید در جامعه نیز سخن می‌گوید. این شعر به طور کلی نه تنها مشکلات طبقات ضعیف را بازتاب می‌دهد، بلکه راهبردی را برای تحول اجتماعی و ساختن جامعه‌ای آرمانی و عادلانه معرفی می‌کند:

به سرشک کودک کارگر به گداز آه ستم‌کشان به گلایه زن برزگر ز جفا و وحشت بیگ و خان
که ز راه مردم بینوا قدمی عقب نهم اگر بخورد به مردم چشم من دو هزار تیرو و صد سنان
من و دوری از می لاله‌بیز من و رز و کوشش و رستخیز که نتابم از ره تود سر که نییچم از ره شا شان عنان
به فروزش مه و آفتاب به تقدس ره انقلاب نروم به راه گذشتگان سخنی به طرز نو آورم
که جهان تازه بناکنم به فراز تربت مردگان (کامجو، ۱۳۶۲: ۷)

رحیم الهام در منظومه «تلاش» که در اردیبهشت ۱۳۶۲ خورشیدی سروده است، به توصیف کار و کوشش و نقش کار در توسعه پایدار جامعه پرداخته و نظام سوسیالیستی حاکم را مدافع کارگران خوانده است. از سویی شاعر در این ابیات به تلاش‌های خود برای بهبود وضعیت مردم اشاره دارد و این تلاش‌ها را نه به خاطر منافع شخصی، بلکه برای سعادت و خوشبختی جامعه انجام می‌دهد. او بیان می‌کند که هدفش از این تلاش‌ها، ساختن آرمان‌شهری بر روی زمین براساس آرمان‌های سوسیالیسم است؛ شهری که در آن خبری از ظلم و ستم نباشد و همه انسان‌ها در صلح و صفا زندگی

کنند. شاعر در این شعر با استفاده از زبانی ساده و روشن، مفاهیم عمیق انسانی و اجتماعی را به تصویر می‌کشد و با تأکید بر تلاش‌های خود برای سعادت جمعی، مخاطب را به تفکر درباره ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی فرامی‌خواند و هدف نهایی خود را ساختن جهانی بهتر برای همه انسان‌ها عنوان می‌کند:

تلاش کرده‌ام / تلاش می‌کنم / نه بهر جان خود / ولی برای مردمان خود

خروش کرده‌ام / خروش می‌کنم / که از جهنم فغان شوم رها / بهشت سازم این جهان / بهشت بی‌غم و فغان / بهشت پاک و جاودان / بهشت کار همگنان / که در زمین ما بود، نه بر فراز آسمان / نه بهر من بود / نه بهر این و آن / بهشت: بهر هرکه صلح خواهد و صفا / گریز از دغا و از جفا / بیاورد وفا / برای آدمی / برای این «خلیفه خدا» (الهام، ۱۳۶۲: ۱۸).

حشمت ربی در منظومه سوسیالیستی «سیل خروشان»، که در بهمن ۱۳۵۸ خورشیدی در شماره ۴۷ ژوندون منتشر کرده است، به تحولات سیاسی - اجتماعی افغانستان پرداخته و با استفاده از ترکیب‌های «طوفان موج خلق» و «خشم بی‌امان او» به نوعی از تحولات اجتماعی و انقلابی‌ای که توسط مردم آغاز می‌شود اشاره می‌کند. در این سروده «ریختن لانه دشمنان» به معنای نابودی مراکز رژیم شاهی - طبقاتی است که توسط هوداران ایدئولوژی سوسیالیسم نابود شده است. «بازوی دهقان» و «نعره کاریگران» به اقشار ضعیف و کارگرانی که در این فرآیند اجتماعی مهم‌اند، اشاره دارد. اما به طور کلی، این شعر تصویری از انقلاب و تغییر اجتماعی است که با تلاش و همت مردم، نه به وسیله قدرت‌های قدیمی و ظالمانه رقم می‌خورد، پرداخته است:

طوفان موج خلق / خشم بی‌امان او / لانه دشمنان ریخت / بازوی دهقان / نعره کاریگران / ظلمت شب را شکست / بازوی توانای خلق / موج بی‌امان او گردن اعدا شکست (ربی، ۱۳۵۸: ۵)

۲- ۵. توصیف آزادی

حریت و آزادی از مفاهیم محوری شعر سوسیالیستی مطبوعاتی افغانستان به شمار می‌آید و شاعران با استفاده از دیگر موتیف‌های سوسیالیستی علیه استبداد، خودکامگی و بهره‌کشی طبقات حاکم فریاد آزادی سر داده‌اند. نذیراحمد ظفر در غزل «آزادی»، که در مهرماه ۱۳۵۸ خورشیدی در شماره ۳۱ ژوندون منتشر کرده است، رهایی از قید بردگی و اهمیت آگاهی‌بخشی را برجسته کرده است. او با تأکید بر ضرورت حرکت و اقدام آزادانه، مخاطبان را به مشارکت ایثارگرانه در تحقق آزادی و دفاع از میهن فرا می‌خواند. این اثر، آزادی را نه تنها ارزش فردی که مسئولیتی جمعی برای تحقق عدالت و حریت در جامعه معرفی می‌کند و نقش مبارزه و همبستگی پیروان سوسیالیسم را در دستیابی به آن روشن می‌سازد:

بخوان ای طایر خوش‌صوت در گلزار آزادی به گل‌های چمن برگو همه اخبار آزادی
نباشد بسته بالت بعد از این در تار استبداد بیرهیز سر بزن بالی بگو اسرار آزادی
اسیر آشیان تنگ ای طایر چه می‌باشی بیا بیرون چمن بنگر بکن رفتار آزادی
به زیر ظلم ظالم مرگ باشد زندگی‌کردن نمیر ای زنده‌دل، شو زنده از پیکار آزادی
اگر میل سفر در کوی آزادی بسر داری بزن از پیش پایت هرزه‌ها و خار آزادی
سروجانم فدای میهن زیبای آزادم ظفر از جان خود سیرم منم ایثار آزادی
(ظفر، ۱۳۵۸: ۴۴)

ذکیره رستگار در شعر «فردا» که در شهریور ۱۳۶۲ خورشیدی در شماره سوم مجله ژوندون منتشر شده است، مبارزان و انقلابیون پیرو مکتب سوسیالیستی و آنتی ایمپریالیسم با عنوان «ژنده پوشان جهان» را تصویر و توصیف کرده است. زنجیر در این منظومه نماد استبداد است و شکست آن با مشارکت مردم محروم ممکن می شود. شاعر با تأکید بر وحدت و نقش فعال مردم، پیروزی بر ستمگران را به تصویر می کشد و امید به آزادی و تحقق آینده ای روشن را برجسته می کند. این اثر، ضمن نقد استبداد و ستم امپریالیستی، مبارزه جمعی و پشتیبانی مردمی را پیش شرط دستیابی به آزادی معرفی می کند:

ژنده پوشان جهان ای دست های پاکتان پر بار / عاقبت روزی بندها، زنجیرها / عاقبت روزی بندها زنجیرها خواهد گسست / رزم پیگیر شما این بندها زنجیرها را / با غرور فتح بر پای ستمگران گیتی خواهد افگند / ژنده پوشان جهان من از همین حالا / جله فردای سرخی را که دارد چشم در راه شما با دیده امید می بینم / ژنده پوشان جهان فر همین فردا / روز آزادی است / خصم بدفرجام پستی و بر بادی است / ژنده پوشان جهان ما با نبرد بی امان خویش در این گوشه گیتی / ریشه های دشمنان خلق را کنسیم / عاقبت روزی / با نبرد بی امان خود شما هم / همچو ما آزاد می گردید / شاد می گردید (رستگار، ۱۳۶۲: ۹۴)

سلیمان لایق در شعر «ز شب رفتگان یادکن!»، که در اسفند ۱۳۵۸ خورشیدی شماره ۳۹ مجله ژوندون منتشر کرده است، یاد قربانیان رژیم حفیظ الله امین را گرامی می دارد و بر این اساس، مبارزه و مقاومت مردم را برجسته می کند. اثر مورد نظر با دعوت به یادآوری رفقای از دست رفته و تأکید بر ادامه مبارزه علیه ظلم و استبداد، ضمن نمایش سختی ها و جان فشانی ها، اهمیت حفظ خاطره شهیدان راه آزادی و عدالت سوسیالیستی را نشان می دهد. این شعر، با تمرکز بر آگاهی بخشی و مشارکت فعال مردم، مضامین سوسیالیستی شامل مقاومت جمعی، یاد و گرامی داشت مبارزان و تحقق آرمان های آزادی و عدالت را بازتاب می دهد:

یکی شمع روشن بیاد رفیقان بیاور	ازین گور تاریک شبها رهیدی اگر
غم مرگ ما را نشاید فراموش کردن	به سوگ شهیدان گریبان دریدی اگر
بیفرور نوری درین تیره صحرای وحشت	به انسان آگاه فردا رسیدی اگر
به انسان آگاه فردا بگو راز ما را	ازین ره غولان وحشی جهیدی اگر
به یاد عزیزان بنوش آذرین جام تلخی	گهی باده تلخ مردی کشیدی اگر
به توفان تن و توشه بسپار چون مرغ توفان	ازین لاشخوران مسلخ بریدی اگر
به یادار ما کشتگان جدل های خونین	سخن های پیکار خونین شنیدی اگر

(لایق، ۱۳۸۵: ۳۲)

۲-۶. فقر و تنگ دستی

توصیف فقر و تأکید بر زدودن تنگ دستی از جامعه، یکی از مضامین برجسته شعر مطبوعاتی سوسیالیستی افغانستان است. اسدالله حبیب در شعر روایی «قصه هایی از آدم های تاریخ» که در اسفندماه ۱۳۵۹ سروده شده است، سرگذشت مردی را بازگو می کند که در اثر تفاوت های طبقاتی رژیم شاهی با فقر دست و پنجه نرم می کند و از سوی سرمایه داران نادیده گرفته می شود. این شعر با زبانی نمادین و روایی، ظلم و بی عدالتی اجتماعی را تصویر می کند؛ کودکانی که برای تأمین نیازهای ابتدایی تلاش می کنند، کیسه های تهی و دست های خالی نماد فقر مطلق و محرومیت است و مسئولان و ستمگران موجب تشدید این نابرابری می شوند. همچنین، مجازات و اتهام ناحق فقیران نمایانگر شدت ظلم اجتماعی و اقتصادی است. بر این اساس، اثر مورد بحث، با استفاده از تصاویر گویا و ساده، وضعیت فقر و بی عدالتی اجتماعی را نقد کرده و ضرورت اصلاح ساختارهای ناعادلانه را برجسته می کند:

یک روز بود کودک وی نان گفت / او مردوار رفته و نان آورد / با کیسه تهی دست تهی / آنانکه کیسه‌هاش تهی کردند / بر چوبه دار دشمنی‌ش بستند / دزدش صدا زدند - رهزنش / فراخواندند (حبیب، ۱۳۶۲: ۱۳)

۲-۷. توصیف صلح و هم‌پذیری

صلح و دوستی از آرمان‌های دیرین بشری‌اند، اما تحقق پایدار آن‌ها مستلزم هم‌پذیری است؛ یعنی پذیرش فعال دیگری، احترام به تفاوت‌ها و آمادگی برای هم‌زیستی مسالمت‌آمیز اجتماعی است. برخلاف صلح که گاه به نبود تعارض محدود می‌شود، هم‌پذیری ناظر به تغییر نگرش‌ها و مناسبات انسانی در سطوح فردی و جمعی است و همواره نیازمند بازتولید فرهنگی و گفتمانی است. در شعر سوسیالیستی مطبوعاتی افغانستان، هم‌پذیری به‌عنوان پیش‌شرط هم‌زیستی طبقاتی، رفع تضادهای اجتماعی و تحقق صلح پایدار بازتاب یافته است. شاعران با تکیه بر ایدئولوژی مارکسیستی، پذیرش «دیگری» را در چارچوب عدالت اجتماعی و همبستگی جمعی تبیین کرده‌اند.

پنجشیری در شعر «صلح و دوستی» که در خرداد ۱۳۶۶ خورشیدی در شماره دوم مجله ژوندون منتشر شده است، اهمیت ارزش اجتماعی صلح را برجسته کرده و مخاطبان را به تلاش برای گسترش صلح و دوستی دعوت می‌کند. او به ضرورت توجه به نیازهای هم‌وطنان، بهبود زندگی زحمت‌کشان و کوچ‌نشینان، و بهره‌مندی عادلانه همه اقشار جامعه از منابع و ثروت کشور تأکید می‌کند. این ابیات پیام وفاداری به وطن، مسئولیت اجتماعی و تلاش برای صلح و دوستی جهانی را به‌وضوح منتقل می‌سازند:

اگر تو مرد زمین و زمان خویشنی
برای دوستی صلح این جهان می‌کوش
به خلق تشنه خلق وطن بکن آبی
که هست کوچی و دهقان آن دریا نوش
(پنجشیری، ۱۳۶۲: ۱۴)

پنجشیری در شعر انقلابی «سرود شاعر» که در اسفندماه ۱۳۶۵ خورشیدی در شماره‌های پنجم و ششم مجله ژوندون منتشر کرده است، به وحدت و همبستگی بین‌المللی در مبارزه برای استعلا صلح، آزادی، و عدالت اجتماعی پرداخته است. شاعر با استفاده از نمادهایی مانند «آفریقای جوشان» و «فرزندان امریکای لاتین»، تصاویری از مبارزه علیه ظلم و استبداد جهانی را به تصویر می‌کشد. زبان شعر پرشور و آتشین است و شاعر از تکرار عبارات برای تأکید بر اهمیت موضوع استفاده می‌کند. اشاره به همبستگی بین‌المللی و اتحاد با نیروی سوسیالیستی «قشون سرخ شورا»، نشان‌دهنده آرمان‌های سوسیالیستی شاعر است. پیام نهایی شعر دعوت به وحدت و مبارزه مشترک برای دستیابی به آزادی و عدالت اجتماعی است که با تأکید بر ارزش‌های والای انسانی و ضرورت بیداری سیاسی با برپایی صلح و همبستگی به مخاطب منتقل می‌شود:

دوستان صلح و آزادی دنیا! / دوستان مردم آزاد! / بشنوید آواز خشماگین افریقای جوشان / بشنوید آوای قلب و روح فرزندان امریکای لاتین را / بشنوید آوای قلب و روح فرزندان امریکای لاتین را / بشنوید آواز خشماگین افریقای جوشان / از زبان شاعر شوریده آن / میهن او انقلابی و جوان است / آتشین است و کلید رازهای این جهان است / در دل خاک به خون آلوده‌اش، عشق نهان است / در رگ هر ذره این عشق سوزان است / خون انسان / خون آزادی انسان است / جوهر مردی و شور زندگانی / در خروش جاودان است / او از این دریای خون و آتش و پولاد و پیکار / از دل بیدار شرق و آسیای نو جوانش / می‌سراید نغمه‌های دوستی را / با قلم‌دستان با وجدان دنیا / با قشون سرخ شورا / با دل بیدار خاور / با فلسطین دلاور / با نوای وحدت هرکوربایی ... (پنجشیری، ۱۳۶۵: ۷).

۲-۸. پرداختن به سختی‌ها و رنج زنان

در شعر کلاسیک فارسی، ظرافت‌ها و زیبایی‌های زن همواره به‌عنوان نماد کمال و آفرینش ستایش شده است. اما در شعر مطبوعاتی افغانستان، به‌ویژه در چارچوب رئالیسم سوسیالیستی، تمرکز بر واقعیت‌های زندگی زنان، از جمله رنج‌ها، محرومیت‌ها و مطالبات حقوقی آنان است. زن در این رویکرد، نه صرفاً موضوع زیبایی‌شناختی، بلکه کنشگری اجتماعی در مبارزه با بی‌عدالتی و نابرابری طبقاتی است. به همین دلیل، پنجشیری در شعر «دختر رزمنده» که در اسفند ۱۳۶۳ در شماره ششم مجله ژوندون منتشر شده است، زنان را آگاه، تلاشگر و مسئول اجتماعی تصویر می‌کند؛ زنانی که هم در جایگاه دختر رزمنده و هم به‌عنوان مادرانی فعال، در شکل‌دهی به آینده‌ای عادلانه نقش دارند. بر این اساس، شاعر با تأکید بر دشواری مسیر و ضرورت مبارزه، حضور فعال زنان در مقابله با ستم و نابرابری را بازتاب می‌دهد و مسئله زن را مستقیماً با آرمان عدالت اجتماعی پیوند می‌زند:

دختر رزمنده و دانای ما، مادر فرزانه فردای ما کارکن، زحمت‌بکش، پاکیزه باش، نو گل نورسته و زیبای ما
میهن پرشور خود را دوست دار، ای امید قلب پرغوغای ما خرمن بیداد دشمن را بسوز، نور چشم و دیده بینای ما
شاخه شمشاد را شوری ببخش، از می آتشدل و دریای ما (پنجشیری، ۱۳۶۳: ۷)

۳. نتیجه‌گیری

یافته‌های این پژوهش با موضوع «بررسی و تحلیل بازتاب مفاهیم سوسیالیستی در شعر مطبوعاتی افغانستان (مطالعه موردی مجله ژوندون)» نشان می‌دهد که:

شاعران شعر مطبوعاتی افغانستان با بهره‌گیری از نمادهای شاهنامه‌ای و با توجه به ایدئولوژی سوسیالیستی، عشق عمیق‌شان را به وطن و اهمیت مقاومت در برابر دشمنان وطن توصیف کرده‌اند. این شاعران وطن را به عنوان ارزشمندترین بخش زندگی و سرچشمه خوشبختی ستوده‌اند و با انتخاب قهرمانان ملی از طبقه پرولتاریا، بر اهمیت بیداری و آگاهی طبقه فرودست جامعه در دوره حکومت مارکسیستی افغانستان تأکید کرده‌اند.

شاعرانی که در مجله ژوندون با رویکرد سوسیالیستی به آفرینش اشعار دست یازیده‌اند، هم‌زمان را بر لزوم وحدت و همبستگی برای رسیدن به اهداف مشترک ایدئولوژیک فرامی‌خوانند. این شاعران از مخاطبان می‌خواهند دوگانگی‌ها و تفرقه‌ها را کنار بگذارند، رهبران ناکارآمد را کنار بزنند و با اتحاد و همدلی، صدای انقلاب مارکسیستی را به گوش جهانیان برسانند.

این اشعار به نقش مهم جوانان در جنبش‌های اجتماعی و مبارزات طبقاتی توجه کرده و بر اهمیت شجاعت، قدرت و آگاهی جوانان در ایجاد تغییرات مثبت در جهان تأکید دارند. این شاعران امید دارند که جوانان پیرو ایدئولوژی سوسیالیسم، با توانایی و شجاعت، بتوانند برای تحقق عدالت اجتماعی مبارزه کنند و جهان را به سمت آینده‌ای بهتر هدایت کنند.

این اشعار از نمادهایی چون پرچم سرخ، نسل جوان، کارگران، دهقانان و کوه‌تصویری از مقاومت، مبارزه، امید و پیروزی از نوع سوسیالیستی-مارکسیستی را به نمایش گذاشته و در کل، محتوا و پیام این منظومه‌ها نشان‌دهنده آرمان‌های ایدئولوژیک، مبارزه برای آزادی و عدالت، و امید به آینده‌ای روشن و پر از پیروزی برای نهضت سوسیالیسم در افغانستان و جهان است.

شعر سوسیالیستی - مطبوعاتی افغانستان، با تمرکز بر حقوق کارگران و کشاورزان، تصویر زندگی روزمره و مبارزات آنان را با استفاده از زبانی ساده، به گوش جهان و جامعه می‌رساند. این شعرها نه تنها به بیان مشکلات و رنج‌های طبقات فرودست پرداخته‌اند، بلکه از آن‌ها به عنوان قهرمانان واقعی

جامعه تجلیل می‌کنند.

در شعر سوسیالیستی - مطبوعاتی افغانستان، حریت و آزادی به عنوان مفاهیمی اساسی و مهم، به شیوه‌های گوناگون تجسم و ارزشیابی شده‌اند و بسیاری از شاعران با زبانی کلاسیک، به بیان اهمیت آزادی و رهایی از قید استبداد پرداخته‌اند.

صلح، دوستی و هم‌پذیری در شعر سوسیالیستی افغانستان نیز بازتاب گسترده دارد. این شاعران صلح و دوستی را از متعالی‌ترین پدیده‌های پیشرفت جامعه تلقی کرده و به اهمیت آن بسیار توجه کرده‌اند.

زن در شعر مطبوعاتی - سوسیالیستی افغانستان، به عنوان برجسته‌ترین نماد زیبایی، آگاهی، مبارزه، تلاش و پاکیزگی توصیف شده و به نقش زنان در توسعه و ترقی جامعه به گونه‌های مختلف اشاره شده است.

براساس شواهد بررسی‌شده، عشق به وطن و میهن‌دوستی در شعر سوسیالیستی - مطبوعاتی افغانستان بازتاب گسترده دارد. این شاعران به مفاهیمی چون شجاعت، حب وطن، آزادی، و عدالت برای بهبود اوضاع سیاسی - اجتماعی میهن توجه ویژه‌ای دارند و با استفاده از زبان غنی شعری، ویژگی‌های ایده‌آل وطن را توصیف می‌کنند.

پی‌نوشت

1. Dmytro Pavlychko

2. Suleymanov

منابع

- الهام، رحیم (۱۳۶۲) «تلاش»، ژوندون، ش ۲، س ۲، [شعر کوتاه].
- باقری، شربت (۱۳۵۸) «میهن»، ژوندون، ش ۴۷، س ۳۱، بهمن‌ماه ۱۳۵۸، [غزل].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۶) «آهنگ آشتی»، ژوندون، ش ۱، س ۶، فروردین و اردیبهشت ۱۳۶۶، [غزل].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۳) «دختر رزمنده»، ژوندون، ش ۶، س ۳، اسفندماه ۱۳۶۳، [غزل].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۵) «سرود شاعر»، ژوندون، ش ۵۶، اسفندماه ۱۳۶۵، [شعر کوتاه].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۴) «شمشاد جوان»، ژوندون، ش ۵، س ۴، [غزل].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۲) «صلح و دوستی»، ژوندون، ش ۲، س ۲، تیرماه ۱۳۶۵، [غزل].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۲) «مردم رزمنده»، ژوندون، ش ۵۶، س ۲، اسفندماه ۱۳۶۲، [شعر کوتاه].
- پنجشیری، دستگیر (۱۳۶۴) «یاد جوانی»، ژوندون، ش ۳، س ۴، [غزل].
- پیوند، رفیق (۱۳۵۸) «کارگر»، ژوندون، ش ۳۱، سال ۱۳، [شعر مسجع].
- حبیب، اسدالله (۱۳۶۲) «قصه‌هایی از آدم‌های تاریخ»، ژوندون، ش ۲، س ۲، فروردین و اردیبهشت ۱۳۶۲، [شعر بلند].
- دانشگر، محمد و همکاران (۱۴۰۱ الف) «تحلیل بینامتنی مضامین و روایات اساطیری - حماسی در شعر پیشگامان ژالیسم سوسیالیستی افغانستان (با تکیه بر نظریه بینامتنیت ژرار ژنت)»، ادبیات پارسی معاصر، ش ۱۲ (۲)، ص ۴۷-۶۹.

دانشگر، محمد و همکاران (۱۴۰۱ ب) «سیر بازتاب مضامین و روایات اساطیری- حماسی در شعر معاصر افغانستان (از مشروطه تا ۱۳۸۰ خورشیدی)»، فنون ادبی، ش ۱۴ (۴۰)، ص ۱۹-۳۸.

ربی، حشمت (۱۳۵۸) «سیل خروشان»، ژوندون، ش ۴۷، سال ۱۳، بهمن ماه ۱۳۵۸، [شعر کوتاه].

رستگار، ذکیه (۱۳۶۲) «فردا»، ژوندون، ش ۳، س ۲، شهریور ۱۳۶۲، [شعر کوتاه].

رها، نصرالله (۱۳۶۴) «چمن زاران سرخ آفتاب»، ژوندون، ش ۶، س ۴، اسفند ماه ۱۳۶۴، [مثنوی].

طنین، ظاهر (۱۳۸۴) افغانستان در قرن بیستم، تهران: عرفان.

ظفر، نذیراحمد (۱۳۵۸) «آزادی»، ژوندون، ش ۳۱، سال ۳۲، [غزل].

کامجو، نسیم (۱۳۶۲) «سوگند»، ژوندون، ش ۳، س ۲، شهریور ۱۳۶۲، [شعر بلند].

لایق، سلیمان (۱۳۶۲) «یک اختر در کهکشان اندیشه»، ژوندون، ش ۶۵، س ۲، اسفند ماه ۱۳۶۲، [قطعه].

لایق، سلیمان (۱۳۵۸) «ز شب رفتگان یادکن!»، ژوندون، ش ۳۹، سال ۳۱، اسفند ماه ۱۳۵۸، [غزل].

ناشاد، علی شاه (۱۳۵۸) «کارگر»، ژوندون، ش ۳۱، سال ۳۱، [غزل].

نواز، غریب (۱۳۵۸) «کارگر»، ژوندون، ش ۴۷، سال ۳۱، [شعر کوتاه].

References

- Baqeri, S. (1980). "Homeland". *Zhwandoon*, 31 (47). [In Persian]
- Danishgar, M. et al. (2022a). "Intertextual Analysis of Mythic-Epic Themes and Narratives in the Poetry of the Pioneers of Socialist Realism in Afghanistan (Based on Gérard Genette's Theory of Intertextuality)". *Contemporary Persian Literature*, 12 (2): 47-69. [In Persian]
- Danishgar, M. et al. (2022b). "The Trajectory of Reflecting Mythic-Epic Themes and Narratives in Contemporary Afghan Poetry (From the Constitutional Era to 2001 AD)". *Literary Arts*, 14 (40): 19-38. [In Persian]
- Elham, R. (1983). "Endeavor". *Zhwandoon*, 2 (2). [In Persian]
- Habib, A. (1983). "Stories of the People of History". *Zhwandoon*, 2 (2). [In Persian]
- Kamju, N. (1983). "Oath". *Zhwandoon*, 2 (3). [In Persian]
- Layeq, S. (1980). "Remember the Night-Travellers!". *Zhwandoon*, 31 (39). [In Persian]
- Layeq, S. (1983). "A Star in the Galaxy of Thought". *Zhwandoon*, 2 (5-6). [In Persian]
- Nashad, A. (1980). "Worker". *Zhwandoon*, 31 (31). [In Persian]
- Nawaz, G. (1980). "Worker". *Zhwandoon*, 31 (47). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1983). "Peace and Friendship". *Zhwandoon*, 2 (2). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1983). "The Fighting People". *Zhwandoon*, 2 (5-6). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1984). "The Fighting Girl". *Zhwandoon*, 3 (6). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1985). "Memory of Youth". *Zhwandoon*, 4 (3). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1985). "Young Cypress". *Zhwandoon*, 4 (5). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1986). "Poet's Anthem". *Zhwandoon*, (5-6). [In Persian]
- Panjshiri, D. (1987). "Melody of Peace". *Zhwandoon*, 6 (1). [In Persian]

- Paywand, R. (1980). "Worker". *Zhwandoon*, 31 (31). [In Persian]
- Rabi, H. (1980). "Roaring Torrent". *Zhwandoon*, 31 (47). [In Persian]
- Raha, N. (1985). "Red-Sunned Meadows". *Zhwandoon*, 4 (6). [In Persian]
- Rastegar, Z. (1983). "Tomorrow". *Zhwandoon*, 2 (3). [In Persian]
- Tanin, Z. (2005). *Afghanistan in the Twentieth Century*. Tehran: Erfan. [In Persian]
- Zafar, N. A. (1980). "Freedom". *Zhwandoon*, 32 (31). [In Persian]